

szöleg csekély ugyan, azonban így is nagyobb, mint, mielőtt a dicsőült Hunfalvy János ösztönzésére e munkához kezdve, magam is reméltem. De sorozatom teljességével sem mernék dicsekedni. Annyi mégis csak kitűnik belőle, hogy van már némi multja a magyar nők turistaságának. S hogy jövője legyen, annak egyik biztosítéka volna, ha hölgyeink tömegesebben lépnének be a földrajzi társulatba s a Kárpát-egyesületbe.

DR. MÁRKI SÁNDOR.

KÖNYVÉSZET.

A magyar orvosok és természetvizsgálók 1888. augusztus 23—27-ig Tátrafüreden tartott XXIV. vándorgyűlésének történeti vázlata és munkálatai. Szerkesztették a központi választmány megbízásából Dr. Staub Móríc és Dr. Schächter Miksa a központi választmány titkárai. Budapest, Franklin-társulat könyvnyomdája, 1888. Nagy 8-ád rétű IV. és 272 lap. Illetményül kapják a vándorgyűlés tagjai.

Ez a kötet sem áll földrajzi értékű közlemények dolgában hátrább, mint a XXIII. vándorgyűlés munkálatainak kötete, melyet ismertetett folyóiratunk (Földr. Közl. 1888. 87—89. lap). A jelen kötet tartalma: I—VI. Hivatalos rész. Ügyiratok. Jegyzőkönyvek. VII. A megnyitó és bezáró gyűlések alkalmával tartott előadások. VIII. Az orvos-sebészi szakosztályban tartott előadások. Köztök földrajzi jelentőségű a 9. Dr. Jármay László: A tátrafüredi tartózkodás gyógyhatása idegbántalmaknál és a 14. Dr. Pap Samu: Az alsó-tátrafüredi vasláp. IX. A természettudományi szakosztályban tartott előadások: 1. Dr. Szabó József: A nemzetközi térképelés elve és jelen állása. 2. Hanusz István: A nagy magyar Alföld sósflórája és talaja. 3. Fuchs Károly: Az árapálynak visszahatása az árgerjesztőre. 4. Dr. Koch Antal: Erdély mineralogiájának és geológiájának haladása 25 év alatt. 5. Dr. Roth Samu: A Magas-Tátra jégárai. X. A társadalmi-gazdasági szakosztályban tartott előadások: 1. Dr. Gerlóczy Gyula: Az égető szociális kérdés. 2. Putsch Tóbiás: A méhészetről, különös tekintettel a szepesi viszonyokra. 3. Dr. Demkó Kálmán: Közegészségügy városainkban a XV—XVIII. században. XI. A népszerű tudományos estélyen tartott előadás. XII. Függelék: A XXIV.

vándorgyűlés kirándulásai. Dr. Ágai Adolf: Dunajeczi út. Képpel illusztrált humorgazdag közlemény.

A jövő gyűlés Nagyváradon, a szép Biharország metropolisában lesz. *H. I.*

Turisták lapja. Folyóirat a turistaság és honismeret terjesztésére. Megjelenik évenként legalább hatszor. Kiadja a Magyarországi Kárpát Egyesület Budapesti Osztálya. Szerkesztik: Dr. Téry Ödön és Dr. Thirring Gusztáv. 1-ső szám.

Nagyon helyesen jegyzik meg a szerkesztők az olvasókhöz intézett előszóban, hogy ha valaha, úgy most van itt az idő, hogy a turistaságot hazánkban fejlesszük; még pedig azért, mivel ez az egyik hathatós mód a testi erők fejlesztésére és edzésére. Hogy továbbá hazai ifjuságunk a katonáskodás fáradalmaival könnyebben fogná elviselhetni, ha szabad idejében turistáskodni, mintha bor és kártya mellett a dohányfüstben dőzsöl! Mi ehhez még azt is hozzátesszük, hogy azon ifjuság, mely ezen jó tanácsot megszivleli, szellemesebb, eszesebb és vidámabb is lesz, mert: »In corpore sano, mens sana«!

A folyóirat feladata lesz a turistaság megismertetése s az iránti érdeklődés felébresztése s ezen kívül hazánk egyik másik vidékének megismertetése. A jelen füzet tartalmát több cikkcske (A Dömörkapu. — Selmezbánya környéke. — A Tengerszemcsúcs megmászása stb.). könyvismertetések, egyesületi hírek és a »Különfélék« rovata képezi. A füzethez egy képmelléklet is van csatolva, mely a Szent-Endre melletti Dömörkaput ábrázolja Dr. Téry Ödön fényképezése után.

Geographische Bildertafeln. Herausgegeben von Dr. Alwin Oppel (Bremen) und Arnold Ludwig (Leipzig). III. Theil: Völkerkunde. III. Abtheilung: Völkerkunde von Afrika und Amerika, mit 311 Holzschnitten nach Originalzeichnungen auf 31 Tafeln und erläuterndem Text, sowie einem Generalregister über alle drei Haupttheile, beziehentlich die fünf Bände der geographischen Bildertafeln. Ferdinand Hirt, königliche Universitäts- und Verlags-Buchhandlung. Breslau, 1888. Ára kemény füzésben 7 márka vagy 4 frt 20 kr.

Befejezést nyer e szép és hasznos földrajzi vállalat a jelen utolsó füzetben 9 évi munka után. Afrika népeit D. R. Hartmann választotta meg, legtöbbjük eredeti fényképek után készült, csak a 119—121. táblákon vannak némelyek Dr. G. Fritsch afrikautazó műveiből átvéve. Amerika illusztrálása R. Cronau szakfelügyelete alatt folyt. A képeket magyarázó szöveget Dr. A. Oppel

jó tolla szolgáltatta. Betetőzi pedig az egész munka haszonvehetőségét az az általános mutató, mely a 42—47. oldalon hármashasábon betürendes sorban vezet mind az 5 füzet képeihez, valamint azok kísérő szövegéhez.

Tábláinak tartalma a következő: 110—111. Egyiptom lakói, 112. Nubia és Szudán népe, 113. Az abessziniaiak, gallák és szomalik, 114. Tunisz és Algir lakói, 115. Marokko és Szahara lakossága, 116. A mohammedán szudanlakók, 117. A nyugati partvidékek lakosai, 118. A felső Nilus vidéke népei, 119. A Kongo és Zambezi vidékek lakói, 120. A keletafrikai partvidék lakossága, 121. A bosjemek és hottentottok, 122. Afrika szigeteinek lakói, 123. Az európaiak Afrikában, 124. Ágostai hitvallású és katolikus missziók Afrikában. Összesen 15 tábla a Sötét Földrésről, mely ma legnépszerűbb kontinens.

A 125. táblán ábrázolvák az eszkimók, a 126—127-en Éjszakamerika indiánjai, 128. Brit-Éjszakamerika bevándorlott népe, 129—131. Az Egyesült-Államok beköltözött lakossága, 132—133. Mexikó és Középamerika népei, 134. Nyugatindia és Guyana lakosai, 135. Délamerika vad indiánjai, 136—137. Brazília lakossága, 138. Venezuela, Columbia és Ecuador népe, 139. Peru, Bolivia, Chile lakói, 140. Paraguay, Uruguay és Argentina lakossága. Összesen 16 tábla Amerikáról.

Afrika és Amerika délcúcsairól az I. II. füzet hozott képeket; de különben is ha a vállalat legelején azonnal azzal a nagyszabású tervvel indult volna meg, a mely a III—V. füzetben felülrik, több volna benne az egyöntetűség. Az első két füzet kelendősege folytán meglepett kiadó csak mintegy ráerőszakolta az utóbbi 3 füzetre a »néprajzi« címét, mert az első kettőben is sok van a tájrajzokon kívül ilyen; ügyesen szerkesztett tartalomjegyzéke azonban sokat pótol. *H. I.*

Benko Jerolim báró: Reise S. M. Schiffes »Albatros« unter Commando des k. k. Fregattenkapitäns Arthur Müldner nach Südamerika, dem Caplande und Westafrika 1885—1886. Herausgegeben von der Redaction der »Mittheilungen aus dem Gebiete des Seewesens«, Pola, Gerold 1889. X. és 463 l. térképpel.

A közös tengerészetnél közel 20 év óta szokásban van, hogy minden év őszén egy külön nagyobb hadihajó fiatal tengerészekkel tapasztalati útát tesz, melyek nem ritkán egész földkörüli utazással növik ki magukat. A tengerészeti hatóság már eddig 9 ily tanulmányútnak leírását bocsátotta közre, melyek — sajnos, csak

német nyelven — jelentékeny szolgálatot tesznek a földrajzi irodalomnak is, mivel az expedíciók vezetői minden egyes kikötő helyen, főkép a konzulok közreműködésével, a legtágabb értelemben vett információt szerzik be, különösen a nemzetgazdasági s kereskedelmi viszonyokról s azokat irodalmi tanulmányokkal kibővítve, dolgozzák fel az ily jelentésekben.

Az »Albatros« hajó 101 főből álló, nagyobbrészt igen ifjú személyzetével, 1885-ben augusztus 31-én éjjel hagyta el Polát s rövid ideig tartózkodva Gravosában és Máltában, legelőször Marokkót kereste fel, hol Tanger és Mogador kikötőkben töltött hosszabb időket. Megállapodott ezután még a Teneriffa s Madeira szigeteken s azután Braziliának fordult, melynek összes jelentékeny kikötőit u. m. Pernambucot, Bahiát, Rio de Janeirot, Paranaguát, Antoninát és Desterrot egymás után látogatta meg. Azután hosszabb időt töltvén Uruguay és Argentina fővárosaiban, honnan kisebb kirándulásokat is tettek, a hajó a Fokföldre tért át. Innen visszafordulva Afrika nyugati partjain meglátogatta Mossamedest, Loandát, Bananát, Puerto de Lenhát, Freetownt, Dakkart, Funchalt s azután Gibráltár s Palermo mellett 1886. decz. 21-én visszaérkezett Polába. Az utazás 22,056 tengeri mérföldre terjedt s a 491 naphól, melyet úton töltöttek, 278 esett a kikötőkre, mindenestre elegendő idő, hogy legalább a fontosabb kikötő állomásokról kellő fogalmat szerezzenek.

Az utazásról szóló jelentés, mint említettük is, minden egyes meglátogatott pontról részletes leírást közöl, mely különösen kereskedelmi földrajzi tekintetben igen tanulságos s mindenkor a legutolsó statisztikai adatokat közli. Különösen érdekesek a jelen műben azok a fejezetek, melyekben (Rio de Janeironál) Brazília társadalmi s nemzetgazdasági viszonyairól szól (94—114 l.), továbbá az argentinai köztársaság terjedelmes leírása (215—314 l.), mely történeti adatokra is kiterjed, a közoktatásügyi viszonyokról, Buenos-Ayres utcai képéről s a mesés gyorsan felépült La Plata városról számos kevésbé ismert részletet közöl. A Fokföldről hasonlókép részletes leírást találunk (321—385 l.), melyben különösen érdekesek a strucztenyésztésre s bortermelésre vonatkozó részletek. Egyszóval az egész mű nem száraz útleírás, hanem inkább tanulmány és pedig valóban becses tanulmány a beutazott országokról s különösen azok nemzetgazdasági viszonyairól. Gy.

Staudinger Pál: Im Herzen der Haussaländer. Berlin, 1889. Landsberger. 8° X. és 758 l. Térképpel.

Flegel felfedező útja a Benuë környékén, miként olvasóink emlékezhetnek, igen nagy népszerűsége tett szert Németországban nemcsak azért, mert magával hozott haussza négereit nyilvánosan több helyen, magánál a császári udvarnál is bemutatta, hanem mivel összeesett a németeknél is felébredt gyarmatosítási vágygal. A Niger folyó mentén már Flegel kora előtt biztos állást szereztek az angolok, a Benuë azonban még ismeretlen volt s a kereskedelemnek annál nagyobb sikereket ígért, mivel Középfrika leghatalmasabb félmüvelt államai mellett vonult el. Rögton szerveztek is expedíciót, hogy ezt a fontos posíciót a német kereskedelem részére biztosítsák s ennek az expedíciónak egyik tagja volt Staudinger Pál, a fentcímzett terjedelmes mű szerzője, kinek speciális feladata volt I. Vilmos császár leveleit s ajándékait Szokoto szultánjának kézbesíteni.

Staudinger 1885. tavaszán indult el Hamburgból, de csak máj. 22-én kezdte meg valódi útját a Nigeren s Benuën felé. Lokoban elhagyva a vízi utat, expedíciót szervezett s aug. 12-én indult el a Haussza tartományokba éjszak felé. Sok viszontagság után szept. 29-én megérkezett Sosoba, a Szokotótól függő Saria hűbéres tartomány fővárosába, a honnan azonban egyelőre nem mehetett egyenesen tovább, mert a szultán, ki maga is igyekezett Szokotoba, a rablók garázdálkodásait hozva fel ürügyül, magában menni nem engedte. Utazónk ezt a kényszerű pihenést egy hosszabb kirándulásra használta fel a nagykiterjedésű s igen népes Kano városba, mely Szudánnak kétségkívül egyik legnevezetesebb pontja. Visszatérve Sosoba, ugyanazon az úton, az év vége felé csakugyan útnak indultak s 1886. február 6-án érkeztek meg Vurnuba, Szokoto állam új fővárosába, a honnan azután még a szövetségben álló Gandu szultánság fővárosát is meglátogatta. Visszatérése még nagyobb nehézségekkel járt, mivel utiköltsége s ételme csaknem teljesen elfogyott s Lokoba ápr. 20-án megérkezve, adósságokkal kellett tengetnie magát közel három hónapon át, míg végre megérkezett a várva-várt gőzhajó, melynek segítségével augusztus hó végén érkezhettek meg Németországba.

Utazónk a másfél évig tartó szudáni tartózkodásáról 30 íven át igen részletes, mindenre kiterjedő, egyes helyeken kissé túlságos bőbeszédű, más helyeken azonban érdekes leírást ad, mely leírást a könyvhez mellékelte részletes útitérképen könnyen kö-

vethetünk. Fontosabb azonban művének második, fájdalom, kisebb része, melyben a Haussza-tartományok systematikus leírását kísérti meg. Barth kora óta sokan jártak már a hiresebb utazók közül is ezen a vidéken, de ily részletes leírást senki sem kísértett meg közülök. Staudinger közepszerű író, egyáltalán nem tud oly jól jellemezni s oly plastikus képeket nyújtani, mint a hiresebb modern angol utazók, de német alapossága s részletezése megbecsülhetlen s Baumann s Paulitschke aprólékos adatgyűjteménye, de leginkább Nachtigalnak a Csád-tó környékéről írt rajza jutnak eszünkbe, midőn művének e kétségkívül érdemes második részét lapozgatjuk, melyben nemcsak általános geographiai, természettudományi, nyelvészeti s ethnographiai jellemzések vannak, de a gyakorlati érintkezésben megfigyelt apróságok is, melyeket más utazók többnyire említetlenül hagynak, holott ép ezek az apróságok világítják meg olykor az ily félművelt társadalmak életét s ezek nyújtják az olvasóknak a legmeggyőzőbb érveket arra, hogy az utazó csakugyan gondos s lelkiismeretes is volt.

A Haussza-államok, Bornu, Uganda és Aethiopia mellett benső Afrikának talán legrendezettebb társadalmi, valóban nagyon megérdemelték, hogy elvégre tüzetesebb leírást is nyerjen felőlök a földrajzi tudomány. Gandu, Szokotó, és Adamaua-államok együttvéve legalább 20,000 □ mértföldet borítanak be, városaik között, habár a lélekszámmra vonatkozó adatok nagyrésze természetesen igen ingatag becslésen nyugszik, több van, hol 40—60,000, sőt több lakos is van együtt s mindezekben számos jelentékeny arab kereskedő tartózkodik, kik nemcsak egész éjszaki Afrikát beutazzák, de olykor Európába és Ázsiába is eljutnak és e mellett magukon a szintén érdekes hauszákon kívül az itt lakó fulbe törzsek Afrikának talán legérdekesebb népei.

Staudinger mindenütt elismeréssel szól az arabok által e tartományokban meghonosított műveltségről és iparról. Az éghajlat ugyan kedvezőtlen és európaiak tartósan csak egyes hegyi vidékeken telepedhetnének le állandóan, maguk a hauszák is sokat szenvednek a lázak miatt s emellett szem- és torokbajok is gyakoriak, de mindez nem gátolta meg az Afrika bensejéhez mértén fejlődöttnek mondható társadalmi viszonyok keletkezését. A fulbe törzsek, melyek túlnyomólag pásztor életmódot folytatnak, legtöbb helyen csak névleges alattvalói a szudániaknak, az egyes városok is bizonyos önállóságra tettek szert, de a népség

nagyobb részében meg van az érzék mások jogai iránt, a nők helyzete türehető, az egyes fejedelmek, bármily korlátlan is hatalmuk, a közvélemény és szokások nyomása alatt állanak és kegyetlenségeket ritkán követnek el. Az iparágak között — jellemzőleg egészen függetlenül az arab hatástól — a textil- és bőripar nagyon fejlett, kosárfonásban és fafaragásban, valamint a fazekas és kovács munkákban sok szép dolgot állítanak elő. Lakásaik kényelmesek, nem ritkán diszesek, nagyobb városaikban kapuk és erődítések vannak, ily helyeken az iskolák sem ritkák. Házi állataik nagy számmal vannak, míg a ragadozó vadak közül már csak a csíkos hiéna gyakori; a földművelésre is nagy gondot fordítanak. Egyszóval Európa számos kisebb népe van, mely aligha áll a műveltségnek oly magas fokán, mint az arabok által nevelt haussza négerék és nem lehetetlen, hogy e tartományok, ha egykor az európai művelődés áldásait közelebből és részleteiben is elsajátítják, Afrika történetében az eddiginél sokkal nagyobb szerepet fognak játszani. *Gy.*

TÁRSASÁGI ÜGYEK.

Választmányi ülés 1889. február 14-én a m. k. felsőbb leányiskola nagytermében. Elnök: V á m b é r y Á r m i n. Jelen vannak: G e r v a y Mihály alelnök, B e r e c z Antal főtitkár, Dr. Brózik Károly, G h y e z y Béla, György Aladár, Dr. Havass Rezső Heim Péter, Dr. Márki Sándor, Péchy Imre, Pesty Frigyes, Dr. Staub Mór, Dr. Téry Ödön és Dr. Török Aurél vál. tagok. Jegyző: Dr. Thirring Gusztáv, titkár.

1. Az utolsó ülés s a közgyűlés jegyzőkönyve felolvastatván, hitelesítettik.

2. Berecz Antal jelenti, hogy Hunfalvy János elhunytá alkalmából újabbán részvényilatkozatok érkeztek, melyek a Közl. legközelebbi számában, a már előbb beérkezettekkel együtt közzéadni fognak.

A választmány mindezen részvényilatkozatokért meleg köszönetet mond; s ezen köszönetének a Közleményekben is kifejezést adni kíván.

Jelenti továbbá, hogy a társaság fenséges Protectora elhunytá alkalmából Coburg Fülöp herczeg Ő kir. Fenségét távirati uton felkérte, hogy a társaság mély szomorúságát és fáj-